कृष्ण यजुर्वेदीय तैत्तिरीय संहिता

॥अथ चतुर्थ काण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

हरिः ओम्॥ युञ्जानः प्रथमं मनस्तत्वाय सविता धियः। अग्निं ज्योतिर्निचाय्य पृथिव्या अध्याऽभरत्॥ युक्त्वाय मनसा देवान्थ्सुवर्यतो धिया दिवम्। बृहज्ज्योतिः करिष्यतः सविता प्र सुवाति तान्॥ युक्तेन मनसा वयं देवस्य सवितुः सवे। सुवर्गेयाय शक्त्यै॥ युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः। वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इ- [१] न्महीं देवस्य सवितुः परिष्टुतिः॥ युजे वां ब्रह्म पूर्व्यं नमोभिर्वि श्लोका यन्ति पथ्येव सूराः। शृण्वन्ति विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्थुः॥ यस्य प्रयाणमन्वन्य इद्ययुर्देवा देवस्य महिमानमर्चतः। यः पार्थिवानि वि ममे स एतशो रजाग्ंसि देवः सविता महित्वना॥ देव सवितः प्र सुव यज्ञं प्र सुव [२] यज्ञपतिं भगाय दिव्यो गन्धर्वः। केतपूः केतं नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति नः॥ इमं नो देव सवितर्यज्ञं प्र सुव देवायुवग्ं सखिविदग्ं सत्राजितन्धनजितग्ं सुवर्जितम्॥ ऋचा स्तोमग्ं समर्धय गायत्रेण रथंतरम्। बृहद्गायत्रवर्तनि॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां गायत्रेण छन्दसाऽऽददेऽङ्गिरस्वदभ्रिरसि नारि- [३] रसि पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदा भर त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽददेऽङ्गिरस्वद्बभ्रिरसि नारिरसि त्वया वयग्ं सधस्थ आऽग्निग्ं शकेम खनितुं पुरीष्यं जागतेन त्वा छन्दसाऽऽददे ऽङ्गिरस्वद्धस्त आधाय सविता बिभ्रदभ्रिग्ं हिरण्ययीम्। तया ज्योतिरजस्रमिदग्निं

खात्वी न आ भराऽऽनुष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽददेऽङ्गिरस्वत्॥[४]

इद्यज्ञं प्र सुव नारिरनुष्टुभेन त्वा चन्दसा त्रीणि च॥4.1.1॥

इमामगृभ्णन्रशनामृतस्य पूर्व आयुषि विदथेषु कव्या। तया देवाः सुतमा बभूवुर्ऋतस्य सामन्थ्सरमारपन्ती॥ प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रव वरिष्ठामनु संवतम्। दिवि ते जन्म परममन्तरिक्षे नाभिः पृथिव्यामधि योनिः॥ युञ्जाथाग्ं रासभं युवमस्मिन् यामे वृषण्वसू। अग्निं भरन्तमस्मयुम्॥ योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे। सखाय इन्द्रमूतये॥ प्रतूर्व- [५] न्नेह्यवक्रामन्नशस्ती रुद्रस्य गाणपत्यान्मयोभूरेहि। उर्वन्तरिक्षमन्विहि स्वस्तिगव्यूतिरभयानि कृण्वन्न्॥ पूष्णा सयुजा सह। पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेह्यग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेमोऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्धरिष्यामोऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्धरामः॥ अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः। अनु सूर्यस्य [६] पुरुत्रा च रश्मीननु द्यावापृथिवी आ ततान॥ आगत्य वाज्यध्वनः सर्वा मृधो वि धूनुते। अग्निग्ं सधस्थे महतिचक्षुषा नि चिकीषते॥ आक्रम्य वाजिन् पृथिवीमग्निमिच्छ रुचा त्वम्। भूम्या वृत्वाय नो ब्रूहि यतः खनाम तं वयम्॥ द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमात्माऽन्तरिक्षग्ं समुद्रस्ते योनिः। विख्यायचक्षुषा त्वमभि तिष्ठ [७] पृतन्यतः॥ उत्क्राम महते सौभगायाऽऽस्मादास्थानाद्द्रविणोदा वाजिन्न्। वयग्ग् स्याम सुमतौ पृथिव्या अग्निं खनिष्यन्त उपस्थे अस्याः॥ उदक्रमीद्द्रविणोदा वाज्यर्वाऽकः स लोकग्ं सुकृतं पृथिव्याः। ततः खनेम सुप्रतीकमग्निग्ं सुवो रुहाणा अधि नाक उत्तमे॥ अपो देवीरुप सृज मधुमतीर यक्ष्माय प्रजाभ्यः। तासाग्

स्थानादुज्जिहतामोषधयः सुपिप्पलाः॥ जिघर्म्य- [८] ग्निं मनसा घृतेन प्रतिक्ष्यन्तं भुवनानि विश्वा। पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्ठमन्नग्ं रभसं विदानम्॥ आ त्वा जिघर्मि वचसा घृतेनाऽरक्षसा मनसा तज्जुषस्व। मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निर्नाऽभिमृशे तनुवा जर्हृषाणः॥ परि वाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत्। दधद्रत्नानि दाशुषे॥ परि त्वाऽग्ने पुरं वयं विप्रग्ं सहस्य धीमहि। धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारं भङ्गुरावतः॥ त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि। त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः॥[९]

प्रतूर्वन्थ्सूर्यस्य तिष्ठ जिघर्मि भेत्तारं विग्ंशतिश्च॥ ***4.1.2॥***

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां पृथिव्याः सधस्थेऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि॥ ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने सुप्रतीकमजस्रेण भानुना दीद्यानम्। शिवं प्रजाभ्योऽहिग्ंसन्तं पृथिव्याः सधस्थेऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि॥ अपां पृष्ठमसि सप्रथा उर्वग्निं भरिष्यदपरावपिष्ठम्। वर्धमानं मह आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व॥ शर्म च स्थो [१०] वर्म च स्थो अच्छिद्रे बहुले उभे। व्यचस्वती सं वसाथां भर्तमग्निं पुरीष्यम्॥ सं वसाथाग्ं सुवर्विदा समीची उरसा त्मना। अग्निमन्तर्भरिष्यन्ती ज्योतिष्मन्त मजस्रमित्॥ पुरीष्योऽसि विश्वभराः। अथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने॥ त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः॥ तमु त्वा दध्यङ्ङृषिः पुत्र ईधे [११] अथर्वणः। वृत्रहणं पुरन्दरम्॥ तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्। धनञ्जयग्ं रणेरणे॥ सीद होतः स्व उ लोके चिकित्वान्थ्सादया यज्ञग्ं सुकृतस्य योनौ। देवावीर्देवान् हविषा यजास्यग्ने

बृहद्यजमाने वयो धाः॥ नि होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवाग्ं असदथ्सुदक्षः। अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रं भरः शुचिजिह्वो अग्निः॥ सग्ं सीदस्व महाग्ं असि शोचस्व [१२] देववीतमः। वि धूममग्ने अरुषं मियेध्य सृज प्रशस्त दर्शतम्॥ जनिष्वा हि जेन्यो अग्रे अह्नाग्ं हितो हितेष्वरुषो वनेषु। दमेदमे सप्तरत्ना दधानोऽग्निर्होता नि षसादा यजीयान्॥[१३]

स्थ ईधे शोचस्व सप्तविग्ंशतिश्च॥4.1.3॥

सन्ते वायुर्मातरिश्वा दधातूत्तानायै हृदयं यद्विलिष्टम्। देवानां यश्चरति प्राणथेन तस्मै च देवि वषडस्तु तुभ्यम्॥ सुजातो ज्योतिषा सह शर्म वरूथमाऽसदः सुवः। वासो अग्ने विश्वरूपग्ं सं व्ययस्व विभावसो॥ उदु तिष्ठ स्वध्वराऽवा नो देव्या कृपा। दृशे च भासा बृहता सुशुक्वनिराऽग्ने याहि सुशस्तिभिः॥[१४] ऊर्ध्व ऊ षु ण ऊतये तिष्ठा देवो न सविता। ऊर्ध्वो वाजस्य सनिता यदञ्जिभिर्वाघद्भिर्विह्वयामहे॥ स जातो गर्भो असि रोदस्योरग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु। चित्रः शिशुः परितमाग्ग्स्यक्तः प्र मातृभ्यो अधि कनिक्रदद्गाः॥ स्थिरो भव वीड्वङ्ग आशुर्भव वाज्यर्वन्ना। पृथुर्भव सुषदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहनः॥ शिवो भव [१५] प्रजाभ्यो मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिरः। मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो माऽन्तरिक्षं मा वनस्पतीन्॥ प्रैतु वाजी कनिक्रदन्नानदद्रासभः पत्वा। भरन्नग्निं पुरीष्यं मा पाद्यायुषः पुरा॥ रासभो वां कनिक्रदथ्सुयुक्तो वृषणा रथे। स वामग्निं पुरीष्यमाशुर्वूतो वहादितः॥ वृषाऽग्निं वृषणं भरन्नपां गर्भग्ं समुद्रियम्। अग्न आ याहि [१६] वीतय ऋतग्ं सत्यम्॥ ओषधयः प्रति गृह्णीताऽग्निमेतग्ं शिवमायन्तमभ्यत्र युष्मान्। व्यस्यन्विश्वा

अमतीररातीर्निषीदन्नो अप दुर्मतिग्ं हनत्॥ ओषधयः प्रति मोदध्वमेनं पुष्पावतीः सुपिप्पलाः। अयं वो गर्भऋत्वियः प्रत्नग्ं सधस्थमाऽसदत्॥[१७]

सुशस्तिभिः शिवो भव याहि षट्त्रिग्ंशच्च॥4.1.4॥

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो अमीवाः। सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्यामग्नेरहग्ं सुहवस्य प्रणीतौ॥ आपो हि ष्ठा मयोभुव स्तान ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे॥ यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः॥ तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ। आपो जनयथा च नः॥ मित्रः [१८] सग्ंसृज्य पृथिवीं भूमिं च ज्योतिषा सह। सुजातं जातवेदसमग्निं वैश्वानरं विभुम्॥ अयक्ष्माय त्वा सग्ं सृजामि प्रजाभ्यः। विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः सग्ं सृजन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वत्॥ रुद्राः सम्भृत्य पृथिवीं बृहज्ज्योतिः समीधिरे। तेषां भानुरजस्र इच्छुक्रो देवेषु रोचते॥ सग्ंसृष्टां वसुभी रुद्रैर्धीरैः कर्मण्यां मृदम्। हस्ताभ्यां मृद्वीं कृत्वा सिनीवाली करोतु [१९] ताम्॥ सिनीवाली सुकपर्दा सुकुरीरा स्वौपशा। सा तुभ्यमदिते मह ओखां दधातु हस्तयोः॥ उखां करोतु शक्त्या बाहुभ्यामदितिर्धिया। माता पुत्रं यथोपस्थेसाऽग्निं बिभर्तु गर्भ आ॥ मखस्य शिरोऽसि यज्ञस्य पदे स्थः। वसवस्त्वा कृण्वन्तु गायत्रेण छन्दसाऽङ्गिरस्वत्पृथिव्यसि रुद्रास्त्वाकृण्वन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वदन्तरिक्षमस्या [२०] दित्यास्त्वा कृण्वन्तु जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्द्यौरसि विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः कृण्वन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्दिशोऽसि ध्रुवाऽसि धारया मयि प्रजाग्ं रायस्पोषं गौपत्यग्ं सुवीर्यग्ं सजातान् यजमानायाऽदित्यै रास्नाऽस्यदितिस्ते बिलं गृह्णातु पाङ्क्तेन

छन्दसाऽङ्गिरस्वत्। कृत्वाय सा महीमुखां मृन्मयीं योनिमग्नये। तां पुत्रेभ्यः सं प्राऽयच्छददितिः श्रपयानिति॥[२१]

मित्रः करोत्वन्तरिक्षमसि प्र चत्वारि च॥4.1.5॥

वसवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाऽङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा धूपयन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वदादित्यास्त्वा धूपयन्तु जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा धूपयन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वद्विष्णुस्त्वा धूपयत्वऽङ्गिरस्वद्बरुणस्त्वाधूपयत्वङ्गिरस्वददितिस्त्वा देवी विश्वदेव्यावती पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वत्खनत्ववट देवानां त्वा पत्नी– [२२] र्देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वद्दधतूखे धिषणास्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वदभीन्धतामुखे ग्नास्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वच्छ्रपयन्तूखे वरूत्रयो जनयस्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वत्पचन्तूखे। मित्रैतामुखां पचैषा मा भेदि। एतां ते परि ददाम्यभित्त्यै। अभीमां [२३] महिना दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः। उत श्रवसा पृथिवीम्॥ मित्रस्य चर्षणीधृतः श्रवो देवस्य सानसिम्। द्युम्नं चित्रश्रवस्तमम्॥ देवस्त्वा सवितोद्वपतु सुपाणिः स्वङ्गुरिः। सुबाहुरुत शक्त्या॥ अपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृण। उत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा तिष्ठध्रुवा त्वम्॥ वसवस्त्वाऽऽच्छृन्दन्तु गायत्रेण छन्दसाऽङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वाऽऽच्छृन्दन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वदादित्यास्त्वाऽऽ च्छृन्दन्तु जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्विश्वेत्वा देवा वैश्वानरा आ च्छृन्दन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत्॥[२४]

पत्नीरिमाग्ं रुद्रास्त्वाऽऽ च्छृन्दन्त्वेकान्न विग्ंशतिश्च॥4.1.6॥

समास्त्वाऽग्न ऋतवो वर्धयन्तु संवथ्सरा ऋषयो यानि सत्या। सं दिव्येन दीदिहि रोचनेन विश्वा आ भाहि प्रदिशः पृथिव्याः॥ संचेध्यस्वाऽग्ने प्र च बोधयैनमुच्च तिष्ठ महते सौभगाय। मा च रिषदुपसत्ता ते अग्ने ब्रह्माणस्ते यशसः सन्तु माऽन्ये॥ त्वामग्ने वृणते ब्राह्मणा इमे शिवो अग्ने [२५] सं वरणे भवा नः। सपत्नहा नो अभिमातिजिच्च स्वे गये जागृह्यप्रयुच्छन्न्॥ इहैवाऽग्ने अधि धारया रयिं मा त्वा नि क्रन् पूर्वचितो निकारिणः। क्षत्रमग्ने सुयममस्तु तुभ्यमुपसत्ता वर्धतां ते अनिष्टृतः॥ क्षत्रेणाऽग्ने स्वायुः सग्ं रभस्व मित्रेणाऽग्ने मित्रधेये यतस्व। सजातानां मध्यमस्था एधि राज्ञामग्ने विहव्यो दीदिहीह॥ अति [२६] निहो अति सिधोऽत्यचित्तिमत्यरातिमग्ने। विश्वा ह्यग्ने दुरिता सहस्वाथाऽस्मभ्यग्ं सहवीराग्ं रयिं दाः॥ अनाधृष्यो जातवेदा अनिष्टृतो विराडग्ने क्षत्रभृद्दीदिहीह। विश्वा आशाः प्रमुञ्चन्मानुषीर्भियः शिवाभिरद्य परि पाहि नो वृधे॥ बृहस्पते सवितर्बोधयैनग्ं सग्ंशितं चिथ्संतराग्ं सग्ं शिशाधि। वर्धयैनं महते सौभगाय [२७] विश्व एनमनु मदन्तु देवाः॥ अमुत्रभूयादध यद्यमस्य बृहस्पते अभिशस्तेरमुञ्चः। प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्माद्देवानामग्ने भिषजा शचीभिः॥ उद्वयं तमसस्परि पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम्॥[२८]

इमे शिवो अग्नेऽति सौभगाय चतुस्त्रिग्ंशच्च॥4.1.7॥

ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्त्यूर्ध्वा शुक्रा शोचीग् ष्यग्नेः। द्युमत्तमा सुप्रतीकस्य

सूनोः॥ तनूनपादसुरो विश्ववेदा देवो देवेषु देवः। पथ आऽनक्ति मध्वा घृतेन॥ मध्वा यज्ञं नक्षसे प्रीणानो नराशग्ंसो अग्ने। सुकृद्देवः सविताविश्ववारः॥ अच्छाऽयमेति शवसा घृतेनेडानो वह्निर्नमसा। अग्निग्ग् स्रुचो अध्वरेषु प्रयथ्सु॥ स यक्षदस्य महिमानमग्नेः स [२९] ई मन्द्रासु प्रयसः। वसुश्चेतिष्ठो वसुधातमश्च॥ द्वारो देवीरन्वस्य विश्वे व्रता ददन्ते अग्नेः। उरुव्यचसो धाम्ना पत्यमानाः॥ ते अस्य योषणे दिव्ये न योनावुषासानक्ता। इमं यज्ञमवतामध्वरं नः॥ दैव्या होतारावूर्ध्वमध्वरं नोऽग्नेर्जिह्वामभि गृणीतम्। कृणुतं नः स्विष्टिम्॥ तिस्रो देवीर्बर्हिरेदग्ं सदन्त्विडा सरस्वती [३०] भारती। मही गृणाना॥ तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरुक्षु त्वष्टा सुवीरम्। रायस्पोषं वि ष्यतु नाभिमस्मे॥ वनस्पतेऽव सृजा रराणस्त्मना देवेषु। अग्निर्हव्यग्ं शमिता सूदयाति॥ अग्ने स्वाहा कृणुहि जातवेद इन्द्राय हव्यम्। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्॥ हिरण्यगर्भः समवर्तताऽग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत्। स दाधारपृथिवीं द्या- [३१] मुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम॥ यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव। य ईशे अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम॥ य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः। यस्य छायाऽमृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम॥ यस्येमे हिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्रग्ं रसया सहा- [३२] ऽऽहुः। यस्येमाः प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम॥ यं क्रन्दसी अवसा तस्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसा रेजमाने। यत्राऽधि सूर उदितौ व्येति कस्मै देवाय हविषा विधेम॥ येन द्यौरुग्रा पृथिवी च दृढे येन सुवः स्तभितं येन नाकः। यो अन्तरिक्षेरजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम॥ आपो ह यन्महतीर्विश्व- [३३] मायन्दक्षं दधाना जनयन्तीरग्निम्। ततो देवानां

निरवर्ताऽसुरेकः कस्मै देवाय हविषा विधेम॥ यश्चिदापो महिना पर्यपश्यद्दक्षं दधाना जनयन्तीरग्निम्। यो देवेष्वधि देव एक आसीत् कस्मै देवाय हविषा विधेम॥

[३४]

अग्नेस्स सरस्वती द्यागं् सह विश्वञ्चतुस्त्रिगं्शच्च॥4.1.8॥

ऊर्ध्वा यः प्राणतो य आत्मदा यस्येमे यं क्रन्दसी येन द्यौरापो ह यत्ततो देवानां यश्चिदापो यो देवेषु नव॥

आकूतिमग्निं प्रयुजग्ग् स्वाहा मनो मेधामग्निं प्रयुजग्ग् स्वाहा चित्तं विज्ञातमग्निं प्रयुजग्ग् स्वाहा वाचो विधृतिमग्निं प्रयुजग्ग् स्वाहा प्रजापतये मनवे स्वाहाऽग्नये वैश्वानराय स्वाहा विश्वे देवस्य नेतुर्मर्तो वृणीत सख्यं विश्वे राय इषुध्यसि द्युम्नं वृणीत पुष्यसे स्वाहा मासुभित्था मासुरिषो दृगं्हस्व वीडयस्व सु। अम्ब धृष्णु वीरयस्वा- [३५] ऽग्निश्चेदं करिष्यथः॥ दृगं्हस्व देवि पृथिवि स्वस्तय आसुरी माया स्वधया कृताऽसि। जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यमरिष्टा त्वमुदिहि यज्ञे अस्मिन्॥ मित्रैतामुखां तपैषा मा भेदि। एतां ते परि ददाम्यभित्त्यै। द्रुवन्नः सर्पिरासुतिः प्रत्नो होता वरेण्यः। सहसस्पुत्रो अद्भुतः॥ परस्या अधि संवतोऽवरागं् अभ्या [३६] तर। यत्राऽहमस्मि तागं् अव॥ परमस्याः परावतो रोहिदश्व इहाऽऽगहि। पुरीष्यः पुरुप्रियोऽग्ने त्वं तरा मृधः॥ सीद त्वं मातुरस्या उपस्थे विश्वान्यग्ने वयुनानि विद्वान्। मैनामर्चिषा मा तपसाऽभि शूशुचोऽन्तरस्यागं् शुक्रज्योतिर्वि भाहि॥ अन्तरग्ने रुचा त्वमुखायै सदने स्वे। तस्यास्त्वगं् हरसा तपञ्जातवेदः शिवो भव॥ शिवो भूत्वा मह्यमग्नेऽथो सीद शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वां योनिमिहाऽऽसदः॥

[३७]

वीरयस्वाऽऽतपन्विग्ं शतिश्च॥4.1.9॥

यदग्ने यानि कानि चाऽऽ ते दारूणि दध्मसि। तदस्तु तुभ्यमिद्धृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्य॥ यदत्त्युपजिह्विका यद्वम्रो अतिसर्पति। सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्य॥ रात्रिग्ं रात्रिमप्रयावं भरन्तोऽश्वायेव तिष्ठते घासमस्मै। रायस्पोषेण समिषा मदन्तोऽग्ने मा ते प्रतिवेशा रिषाम॥ नाभा [३८] पृथिव्याः समिधानमग्निग्ं रायस्पोषाय बृहते हवामहे। इरं मदं बृहदुक्थं यजत्रं जेतारमग्निं पृतनासु सासहिम्॥ याः सेना अभीत्वरीराव्याधिनीरुगणा उत। ये स्तेना ये च तस्करास्ताग् स्ते अग्नेऽपि दधाम्यास्ये॥ दग्ग्ष्ट्राभ्यां मलिम्लून्ज्जंभ्यैस्तस्कराग्ं उत। हनूभ्याग् स्तेनान् भगवस्ताग् स्त्वंखाद सुखादितान्॥ ये जनेषु मलिम्लवः स्तेनासस्तस्करा वने। ये [३९] कक्षेष्वघायवस्ताग्स्ते दधामि जम्भयोः॥ यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः। निन्दाद्यो अस्मान्दिप्साच्च सर्वं तं मस्मसा कुरु॥ सग्ंशितं मे ब्रह्म सग्ंशितं वीर्यं बलम्। सग्ंशितं क्षत्रं जिष्णुयस्याऽहमस्मि पुरोहितः॥ उदेषां बाहू अतिरमुद्वर्च उदू बलम्। क्षिणोमि ब्रह्मणाऽमित्रानुन्नयामि [४०] स्वाग्ं अहम्। दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौद्दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः। अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयथ्सुरेताः॥ विश्वा रूपाणि प्रति मुञ्चते कविः प्राऽसावीद्भद्रं द्विपदे चतुष्पदे। विनाकमख्यथ्सविता वरेण्योऽनु प्रयाणमुषसो वि राजति॥ नक्तोषासा समनसा विरूपे धापयेते शिशुमेकग्ं समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो [४१] अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः॥ सुपर्णोऽसि गरुत्मान् त्रिवृत्ते शिरो गायत्रं चक्षु स्तोम आत्मा साम ते तनूर्वामदेव्यं बृहद्रथन्तरे पक्षौ यज्ञायज्ञियं पुच्छं छन्दाग् स्यङ्गानि धिष्णियाः

शफा यजूग्ंषि नाम। सुपर्णोऽसि गरुत्मान् दिवं गच्छ सुवः पत॥[४२]

नाभा वने ये नयामि क्षामा रुक्मौऽष्टात्रिग्ंशच्च॥4.1.10॥

अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि। स इद्देवेषु गच्छति॥ सोम यास्ते मयोभुव ऊतयः सन्ति दाशुषे। ताभिर्नोऽविता भव॥ अग्निर्मूर्धा भुवः॥ त्वं नः सोम या ते धामानि॥ तथ्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्॥ अचित्ती यच्चकृमा दैव्ये जने दीनैर्दक्षैः प्रभूती पूरुषत्वता॥[४३] देवेषु च सवितर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनागसः॥ चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनाम्। यज्ञं दधे सरस्वती॥ पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं धात्। ग्नाभिरच्छिद्रग्ं शरणग्ं सजोषा दुराधर्षं गृणते शर्म यग्ंसत्॥ पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षत्वर्वतः। पूषा वाजग्ं सनोतु नः॥ शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्य- [४४] द्विषुरूपे अहनी द्यौरिवाऽसि। विश्वा हि माया अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु॥ तेऽवर्धन्त स्वतवसो महित्वनाऽऽनाकं तस्थुरुरु चक्रिरे सदः। विष्णुर्यद्धाऽऽवद्वृषणं मदच्युतं वयो न सीदन्नधि बर्हिषि प्रिये। प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे भरध्वम्। ये सहाग्ंसि सहसा सहन्ते [४४] रेजते अग्ने पृथिवी मखेभ्यः॥ विश्वे देवा विश्वे देवाः॥ द्यावा नः पृथिवी इमग्ं सिध्रमद्य दिविस्पृशम्। यज्ञं देवेषु यच्छताम्॥ प्र पूर्वजे पितरा नव्यसीभिर्गीर्भिः कृणुध्वग्ं सदने ऋतस्य। आ नोद्यावापृथिवी दैव्येन जनेन यातं महि वां वरूथम्॥ अग्निग्ग् स्तोमेन बोधय समिधानो अमर्त्यम्। हव्या देवेषु नो दधत्॥ स हव्यवाडमर्त्य उशिग्दूतश्चनोहितः। अग्निर्धिया समृण्वति॥ शं नो भवन्तु वाजेवाजे॥[४३]

पूरुषत्वता यजतं ते अन्यथ्सहन्ते चनोहितोऽष्टौ च॥4.1.11॥

युङ्जान इमामगृभ्णन्देवस्य सं ते वि पाजसा वसवस्त्वा समास्त्वोर्ध्वा अस्याकूतिं यदग्ने यान्यग्ने यं यज्ञमेकादश॥11॥

युङ्जानो वर्म च स्थ आदित्यास्त्वा भारती स्वाग्ं अहग्ं षट्चत्वारिग्ंशत्॥43॥युङ्जानो वाजेवाजे॥

॥हरिः ओम्॥

॥श्री कृष्णार्पणमस्तु॥

॥इति चतुर्थ काण्डे प्रथमः प्रश्नः॥